

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री वैद्यनाथ उपाध्याय
माननीय न्यायाधीश श्री डा.भरतबहादुर कार्की

फैसला

०७०-CR-०२०७

का.जि.का.म.न.पा.वडा नं.३१ बस्ने गोवर्धनलाल नकर्मि-----	१	पुनरावेदक प्रतिवादी
ऐ ऐ बस्ने भैरवलाल नकर्मि-----	१	
ऐ ऐ बस्ने मुकुन्दलाल नकर्मि-----	१	
ऐ ऐ बस्ने राधा नकर्मि-----	१	

विरुद्ध

का.जि.का.म.न.पा.वडा नं.१८ भुरुङ्गखेल बस्ने कमला नकर्मि-----	१	विपक्षी वादी
---	---	-----------------

मुद्दा:- सम्बन्ध विच्छेद अंश

शुरु फैसला गर्ने : मा.जि.न्या.श्री माधव प्रसाद पोखरेल

पुनरावेदन तहमा फैसला गर्ने : मा.न्या.श्री टीकाबहादुर हमाल

मा.न्या.श्री विष्णुदेव पौडेल

पुनरावेदन अदालत पाटन

पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६८।७।२४ को फैसला उपर न्याय प्रशासन
ऐन, २०४८ को दफा ९ बमोजिम यस अदालतमा पुनरावेदन पर्न आएको प्रस्तुत
मुद्दाको संक्षिप्त तथ्य एवं ठहर यस प्रकार रहेको छ :-

गोवर्धनलाल नकर्मिसँग २०४४ सालमा सामाजिक परम्पराअनुसार मेरो विवाह
भएको हो । निज विपक्षी पतिसँगको वैवाहिक सम्बन्धबाट मिति २०४७।१।२ गते छोरा
अभिलाष नकर्मि र मिति २०५५।३।३ गते छोरी सृष्टिना नकर्मि को जायजन्म भएको छ ।

पछि निज पतिसमेत भई कुटपीट गर्ने तथा हेरविचार गर्न समेत छाड्नु भयो र घरमा बस्ने नै स्थिति नभएपछि बाध्य भई हाल म नाबालिका छोरीसाथ माइतिमा बस्दै आएको छु । उहाँको व्यवहारले मलाई दिन दिनै मानसिक तनावलगायत दैनिक काममा नै अनावश्यक बोझ थपिदै गइहरेको छ । यी सबै कुराहरुलाई मध्यनजर राखी विपक्षी पतिसँग अलग हुने नै श्रेयस्कर हुने हुनाले मुलुकी ऐन लोग्ने स्वास्नीको महलको १(२) नं. बमोजिम सम्बन्ध बिच्छेद गरी पाउन र विपक्षी प्रतिवादीबाट पाउनु पर्ने अंश सम्बन्धमा लोग्ने स्वास्नीको महलको ४ नं. र अंश बण्डाको महलको १० नं. बमोजिम पाउनु पर्ने अंश दिलाई भराई चलनसमेत चलाई पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको वादीको फिराद दावी ।

विपक्षीको अंश माग दावी खारेज गरी पाउँ विपक्षीले आफ्नो माइती पितापट्टिको कुरा सुनी यो मुद्दा दायर गरेको हो । विपक्षीसँग सम्बन्ध बिच्छेद हुनुपर्ने पनि होइन । अंश सम्पत्ति प्राप्त गर्ने कुनियतले यो मुद्दा दिएको हो । विपक्षीको सम्पूर्ण फिरादपत्र खारेज गरी पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादीको प्रतिउत्तर जिकीर ।

वादीको पतिसमेत मूल अंशियार ६ जना छन् । वादीले गोवर्धनलाल नकर्मको अंश भागबाट एक भाग अंश पाउनु पर्ने हो भन्ने समेत व्यहोराको अ.बं.१३९ नं. बमोजिम बुझिएका भैरवलाल नकर्मसमेतको तर्फबाट वारेस किरणप्रसाद मिश्रले अदालतसमक्ष गरेको बयान कागज मिसिल संलग्न रहेको ।

वादी कमला नकर्म र प्रतिवादी गोवर्धनलाल नकर्मबीच श्रीमान् श्रीमतीको नाता छ । उहाँहरुबीच सम्बन्ध बिच्छेद हुनुपर्दछ र वादीले प्रतिवादीबाट अंशसमेत पाउनु पर्दछ भन्ने समेत व्यहोराको वादीको साक्षीले अदालतसमक्ष गरेको बकपत्र ।

वादी प्रतिवादी मिलेर बसेमा राम्रो हुन्छ । प्रतिवादी पनि मिलेर बस्न चाहनु हुन्छ । उहाँहरुबीच सम्बन्ध बिच्छेद हुनु नपर्ने हो भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादीको साक्षीले अदालतसमक्ष गरेको बकपत्र ।

वादी प्रतिवादीबाट बण्डा गर्नुपर्ने सम्पूर्ण श्रीसम्पत्तिको तायदाती फाँटवारी पेश गर्न लगाउनु भन्ने समेत व्यहोराको मिति २०६६।१।२ मा इजलासबाट भएको आदेश तथा वादी प्रतिवादीले तायदाती फाँटवारी पेश गरेको निवेदन मिसिल संलग्न रहेको ।

यी वादी प्रतिवादीको लोग्ने स्वास्नीको सम्बन्धलाई कायम राखी रहनु भन्दा सम्बन्ध बिच्छेद गरी दिनु नै श्रेस्कर देखिएकाले वादी दावीबमोजिम मुलुकी ऐन लोग्ने

स्वास्नीको महलको १(२) नं. बमोजिम वादी प्रतिवादीबीच रही आएको लोग्ने स्वास्नीको सम्बन्ध बिच्छेद हुने र वादीको पतिसमेत ५ मूल अंशियार रहेकोले पेश भएको तायदाती फाँटवारीमा उल्लिखित श्रेस्तामा मिले भिडेको श्रीसम्पत्ति मध्येबाट ५ भागको १ भाग वादीको पतिले पाउने छुट्याई वादीको पतिको भागबाट ४ खण्डको १ खण्ड अंश वादीले छुट्याई लिन र सो अंशमा पाएको सम्पत्ति चलन चलाई लिन पाउने ठहर्छ भन्ने समेत व्यहोराको काठमाडौं जिल्ला अदालतको मिति २०६६।१२।२२ को फैसला ।

मूल अंशियार ६ जना भएको अवस्थामा ५ जना कायम गरेको, तपसिल खण्डमा कोर्ट फी कायम गर्दा हचुवाको भरमा कायम गरिएको शुरु फैसला त्रुटिपूर्ण भएकोले बदर गरी न्याय पाउँ भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादीहरु गोवर्धनलाल नकर्मि, भैरवलाल नकर्मि, मुकुन्दलाल नकर्मि र राधा नकर्मिसमेतको तर्फबाट पुनरावेदन अदालत पाटनमा परेको पुनरावेदन पत्र ।

वादी र प्रतिवादी गोवर्धनलाल नकर्मिको बीचमा लोग्ने स्वास्नीको सम्बन्ध बिच्छेद हुने ठहरिए पछि वादीले आफ्नो अंश भाग लिन पाउने नै देखियो । के कति पाउने भन्ने तर्फ मूल अंशियार वादीको पतिसमेत जम्मा ५ जनामात्र रहे भएको देखिएको अवस्थामा शुरु जिल्ला अदालतले माथि उल्लेख गरेबमोजिम ५ जना मूल अंशियार कायम गरी सोही बमोजिम वादीले आफ्नो अंश भाग लिन पाउने गरी भएको फैसलालाई अन्यथा भन्न मिल्ने देखिन आएन । अतः काठमाडौं जिल्ला अदालतबाट भएको फैसला मिलेको देखिँदा सदर हुने ठहर्छ भन्ने पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६८।७।२४ को फैसला ।

हाम्रो आमा मिश्री नकर्मि जीवित रहेको अवस्थामा हामीलाई शेषपछिको बकसपत्र गरी दिएको हुँदा जहिले सुकै नामसारी गर्ने कानूनी अधिकार हामीलाई भए पनि ५ अंशियार कायम गरी दिनाले सोलाई निष्कृत्य बनाएको हुँदा ६ जना मूल अंशियार कायम हुनुपर्ने हो । बिपक्षी श्रीमतीलाई अंश दिन म बाध्य छैन तथा हाम्रो सम्बन्ध बिच्छेदसमेत हुनुपर्ने होइन । बिपक्षीले फिरादपत्रमा आफूले कति भागको के कति खण्ड अंश पाउने हो, सो समेत उल्लेख नगरेको हुँदा वादी दावीभन्दा बाहिर गई गरेको निर्णय त्रुटिपूर्ण छ भन्ने समेत व्यहोराको मुद्दा दोहोर्‍याई पाउँ भन्ने निवेदन पत्र ।

यसै लगाउको मु.नं.२०६८-RI-१५६६ को अंश चलन मुद्दामा आजै निस्सा प्रदान भएको र उक्त मुद्दासँग अन्तरप्रभावी रहेकोले प्रस्तुत मुद्दामा समेत न्याय प्रशासन ऐन,

२०४८ को दफा १२(१) को (क) र (ख) बमोजिम निस्सा प्रदान गरिएको छ भन्ने मुद्दा दोहोर्याई हेर्न निस्सा प्रदान गर्ने यस अदालतको मिति २०७०।३।२४ को आदेश ।

नियमबमोजिम दैनिक पेशी सूचीमा चढी इजलाससमक्ष पेश हुन आएको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदकका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ता श्री लक्ष्मीप्रसाद छुक्काले जिल्ला अदालत तथा पुनरावेदन अदालतबाट फैसला हुँदा मूल अंशियार ६ जना कायम गर्नुपर्नेमा ५ अंशियार कायम गरिएको त्रुटिपूर्ण छ । लोग्ने जीवित छउन्जेल राम्रो खान लाउन दिएसम्म श्रीमतीलाई अंश दिन बाध्य पार्न नसकिने हुँदा अंश छुट्याई सम्बन्ध बिच्छेद समेत हुनुपर्ने होइन । कोर्ट फी समेत बढी कायम गरिएको हुँदा पुनरावेदन अदालतको फैसला उल्टी गरी पाउँ भनी तथा विपक्षी कमला नकर्मिका तर्फबाट उपस्थित विद्वान् अधिवक्ता श्री खेमराज भट्टले वादी कमलाले लोग्नेसँग सँगै बस्ने अवस्था नरहेको कारणले सम्बन्ध बिच्छेद माग गरेको तथा लोग्नेले पाउने १ भाग अंशबाट ४ भाग लगाई सोको १ भाग अंश माग गरेको हुँदा सोबमोजिम गर्ने गरी भएको पुनरावेदन अदालतको फैसला सदर गरी पाउँ भनी गर्नु भएको बहससमेत सुनी निर्णयतर्फ विचार गर्दा पुनरावेदन अदालत पाटनको फैसला मिलेको छ, छैन भनी निर्णय दिनुपर्ने देखिन आयो ।

प्रतिवादी गोवर्धन लाल नकर्मिले कुटपीट गर्ने गरेको र घरबाट निकाला गरेकोले सम्बन्ध बिच्छेद गरी अंशसमेत दिलाई पाउँ भनी वादी कमला नकर्मिको फिराद परेकोमा जीवित रहेका मूल अंशियार ५ जना भएकोमा ५ अंशमध्ये प्रतिवादीको १ भागबाट पुनः ४ भाग लगाई सोको १ भाग वादी कमला नकर्मिले अंश पाउने गरी जिल्ला अदालतबाट फैसला भएको र सोलाई सदर गर्ने गरी पुनरावेदन अदालतबाट फैसला भएको पाइयो । पुनरावेदक प्रतिवादीले ६ जना अंशियार कायम हुनुपर्ने हो, कोर्ट फीसमेत घटी हुनुपर्ने हो भन्ने समेतको पुनरावेदन जिकीर गरेको अवस्था देखियो । वादी कमला नकर्मि तथा निजकी छोरीसमेत घरमा नरही माइती मावली बस्नु परेको अवस्था देखिएको छ ।

लोग्नेले स्वास्नीको हेर विचार नगर्ने, कुटपीट गरी घरबाट निकाला गर्ने, खान लाउन नदिने लगायतको कार्यहरुबाट मुलुकी ऐन लोग्ने स्वास्नीको महलको १(२) नं. अनुरूप स्वास्नीले सम्बन्ध बिच्छेद गर्न पाउने नै हुन्छ । लगाउको छोरीको माना चामलको मुद्दा, अंश चलन मुद्दा, उत्प्रेषणको माग गरी परेको निवेदनको विवाद र

गोवर्धनलाल नकमीबाहेक गरी सम्पत्ति बकसपत्र गरिदिने मुद्दाहरुको रोहबाट दृष्टिगत भएका तथ्यहरुबाट निवेदिका वादी कमला नकमीको अवस्था प्रतिवादीहरुको साथमा घरमा समेत सहज रहेको देखिँदैन । वादी आफ्नो छोरी लिई माइती बस्नु पर्ने अवस्था पनि देखिएको छ । यसरी खान लाउन नदिई निकाला गरेको, हेरविचार नगरेको पुष्टि भइरहेको अवस्थामा शुरु तथा पुनरावेदन अदालतबाट वादी कमला नकमीको गोवर्धनलाल नकमीसँगको लोग्ने स्वास्नीको सम्बन्ध बिच्छेद हुने गरी भएको फैसला मिलेकै देखिन आयो ।

सम्बन्ध बिच्छेद भएपछि वादीले प्रतिवादीबाट अंश भराई लिन पाउने हो, होइन भन्ने सन्दर्भमा विचार गर्दा मुलुकी ऐन लोग्ने स्वास्नीको महलको ४क नं. हेर्दा ऐ.महलको १ नं. बमोजिम सम्बन्ध बिच्छेद हुने भएमा अंश बण्डा लगाएर मात्र सम्बन्ध बिच्छेद गर्नुपर्छ भनी बाध्यात्मक रुपमा कानूनी व्यवस्था गरेको देखिँदा तायदाती माग गरी गरिएको अंश बण्डा अन्यथा भनी मान्न मिल्ने देखिन आएन ।

अंशियार के कति कायम हुनुपर्ने हो भन्ने सन्दर्भमा विचार गर्दा मुलुकी ऐन, अंश बण्डाको महलको १ नं ले जीय जीयैको अंश गर्नु पर्ने र २ नं. ले अंश पाउने सबैको बराबर अंश गर्नु पर्ने कानूनी व्यवस्था गरेको पाइन्छ । तसर्थ बाँचेका अंशियारहरु बीच बराबर अंश भाग लाग्ने अवस्था रहन्छ । कुनै अंशियार अंश वण्डानै नहुदै परलोक भई सकेको अवस्थामा भने उसको भाग अंश उसका स्वास्नी छोरा छोरीले पाउने व्यवस्था अंश बण्डाको ५ नं ले गरेको देखिन्छ । यी कानूनी आधारबाट प्रस्तुत मुद्दामा विचार गर्दा मिश्री नकमीका चार छोरा भएको र एक छोरी अविवाहित भएको र मिश्री नकमी परलोक भइसकेकोबाट जिय जियै जम्मा ५ जना रहेको देखिन आयो । मिश्री नकमीको छोरा छोरीबीच नै अंश भाग छुट्याउने कुरा हुदा मिश्री नकमी परलोक भइसकेकोबाट निजको हुन सक्ने भाग सगोल सम्पत्तिमै मिसिई छोरा छोरीहरुले बरोबर वाँडी लिने अवस्था हुन्छ । मिश्री नकमीले बकसपत्र गरिदिएको कारणबाट मिश्री नकमीको एक भाग अंश रहने र बकसपत्र प्राप्त गर्नेको हक हुने भनी प्रतिवादीहरुले जिकिर लिएको पाईयो । कमला नकमीले सम्बन्ध बिच्छेदमा नालेश मिति २०६५।१।१७ मा दिएपछि कमला नकमीको पति गोवर्धनलाल नकमीबाहेक अरु अंशियार छोराछोरीको नाममा अष्टलोह बकसपत्र मिति २०६५।८।१७ मा पारित गरी दिएको देखिन्छ । यता सम्बन्ध बिच्छेद अंश मुद्दा पर्नु उता वादीका पति बाहेक गरी आमाले लिखत पारित गरी हक

छोडि दिने कार्यहरु आफैमा सरल व्यवहार देखिंदैन । तथापि पति पत्नीबीच सम्बन्ध बिच्छेद मुद्दा चलेकोमा आमा मिश्री नकमी वादी प्रतिवादी केही थिइनन् । सम्बन्ध बिच्छेद मुद्दाको प्रकृतिले अंश बण्डा हुन पुगेको हो । अंश बण्डा गर्दा अंश बण्डाको १ नं. अनुरूप जीय जीयैको अंश गर्नुपर्ने हुन्छ । कुनै अंशियार मरेकोमा उसको हाँगातर्फ उसको अंश भाग जाने बाहेक मरी सकेकाको अंश भाग लाग्दैन । यहाँ मरेको भनेको आमा मिश्री नकमी भएकोले उसको हाँगातर्फ जाने कुरै नभई उसका छोराछोरीबीच अंश जाने भएकोले मरी सकेकी आमा मिश्री नकमीको अंश भाग लाग्ने स्थिति रहेन ।

मिश्री नकमीले छोरा भैरवलाल नकमी, मुकुन्दलाल नकमी र राधा नकमीमा बक्सपत्र गरी दिएकोले मिश्री नकमीको भाग अंश छुट्याई यी तीन जनाले प्राप्त गर्ने हो की भनी विचार गर्दा एका सगोल परिवारबीच दर्ता रहेको सम्पत्ति जुन सुकै अंशियारको नाउमा रहे पनि अन्यथा प्रमाणित नभए सम्म सगोलको सम्पत्ति हो भनी अदालतले अनुमान गर्नु पर्ने प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ६ (क) बाट देखिन्छ । त्यो सम्पत्ति चाहे मिश्री देवीको नाममा दर्ता होस वा बक्सपत्रबाट प्रतिवादीहरुको नाममा दर्ता होस त्यसमा कुनै फरक उक्त ऐनबाट पर्न सक्ने देखिंदैन । यस विवादमा त बक्सपत्र सम्म भएको देखिन्छ । बक्सपत्रबाट सगोल परिवार बीच नै रहेको अन्यत्र गइसकेको अवस्था पनि देखिंदैन । मिश्री नकमीको अंश भाग छुट्टि सकेको अवस्था पनि यहाँ देखिंदैन । मिश्री नकमीले आफ्नो भाग अंश छुट्याउन नालेस पारी अनि मात्र बक्सपत्र दिएको वा सोही बक्सपत्रबाट मुद्दा सकार गरेको अवस्था पनि देखिंदैन । बक्सपत्र बमोजिम मिश्री नकमीको भाग छुट्याई पाउँ भन्ने नालेस पनि परेको देखिंदैन । कसैको अंश भाग सगोल परिवार भित्रै कसैलाई दिदा दाताको अंश भाग छुट्टि सकेको अवस्था वा आफ्नो भाग अंश छुट्याउन दाताले नालेश गरेको अवस्था वा त्यस्तो प्राप्त गर्नेले नै छुट्याई लिई नसकेको अवस्थामा दाताको तर्फबाट मुद्दा सकार गरेको अवस्था हुनु पर्दछ । अन्यथा अंशियारबीच भएको बक्सपत्रको कारोबारबाट सम्पत्ति सगोलको सम्पत्तिबाट बाहिर गएको मानिने अवस्था हुदैन । एका सगोलका अंशियाराबीच एकले अर्कोबाट सगोलको सम्पत्ति बक्सपत्र पाएकै अवस्थामा पनि सो सम्पत्तिमा सबै अंशियारको भाग लाग्ने हुन्छ । वादी कमला नकमीको मुद्दाबाट प्रतिवादीको बक्सपत्रबाट पाएको भनी प्रतिवादीको भाग भनी एका सगोलभित्रको सम्पत्ति सगोल परिवारबाट भएको सगोल परिवार भित्रैको बक्सपत्रबाट प्रतिवादीको

कुनै नालेस नै नपरी प्रतिवादीलाई सो सम्पत्ति दिलाई दिने भराई दिने कार्य हुन सक्ने अवस्था देखिन आएन ।

तसर्थ वादीलाई अंश दिई सम्बन्ध बिच्छेद हुनुपर्ने होइन भन्ने पुनरावेदकको जिकीरसँग सहमत हुन सकिने अवस्था रहेन । मिश्री नकमी मुद्दामा वादी प्रतिवादी केही पनि रहेको नदेखिएको तथा प्रस्तुत सम्बन्ध बिच्छेद मुद्दा दायर हुँदा मिश्री नकमी बाँचेको भए तापनि अरु प्रतिवादीलाई अंश प्रयोजनार्थ बुझ्दा निजको मृत्यु भइसकेको देखिएको र पक्ष कायम भई कसैले सकार गरेको पनि नदेखिएको हुँदा पक्ष कायम नभई सकार नभएकोमा पहिले नै मृत्यु भइसकेको व्यक्तिलाई अंशियार कायम गर्न नसकिने अवस्था भएकोले यस अदालतबाट विपक्षी भिकाउँदा भएको मिति २०६६।३।११ को आदेश तथा पुनरावेदन जिकीरसँग सहमत हुन सकिएन । अतः पुनरावेदन अदालत पाटनको मिति २०६८।७।२४ को फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ । प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु ।

उक्त रायमा सहमत छु ।

न्यायाधीश

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत : सुमन कुमार न्यौपाने

कम्प्यूटर : अमिररत्न महर्जन

इति सम्बत् २०७० साल फाल्गुन २८ गते रोज ४ शुभम्-----

--